

“Ο δίκαιος άνθρωπος στις «Παροιμίες» Σολομώντος”

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Μάνης

Του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μάνης κ. Χρυσοστόμου

Τό βιβλίον «Παροιμιαί Σολομώντος» εἶναι ἓνα σπουδαῖο βιβλίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Περιλαμβάνει γνωμική ποίηση, σοφά ἀποφθέγματα, δηλ. εἶναι ἓνα ἀξιόλογο σύγγραμμα συντεταγμένο σέ ἑμμετρο λόγο μέ φιλολογικούς ἀντιθετικούς παραλληλισμούς ὡς καί σχήματα προσωποποιήσεως καί εἰκόνες ἀπό τήν φύση.

Τό βιβλίον περιλαμβάνει τριάντα ἓνα κεφάλαια καί ἐπειδή τά περισσότερα ἐξ αὐτῶν περί τά δέκα ἐπτὰ ἀποδίδονται στόν σοφόν βασιλέα, τόν Σολομῶντα, ἐνῶ τά ὑπόλοιπα προέρχονται ἀπό ἄλλους συγγραφεῖς, τό ὅλον ἔργον ἔλαβε τόν τίτλον «Παροιμιαί Σολομώντος».

Ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου εἶναι προφανῶς ἡ προβολὴ καὶ διδασκαλία τῆς σοφίας καὶ μάλιστα στοὺς νέους ἀνθρώπους. Βέβαια, ἡ σοφία αὕτη στηρίζεται στὸν σεβασμὸ πρὸς τὸν Θεὸ κατὰ τὸ ἀξίωμα «ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου».

Ἐπειδὴ δέ τὰ νοήματα αὐτῆς τῆς γραμματείας καὶ διδασκαλίας εἶναι ὑψηλοῦ ἐπιπέδου, ὁ ἀναγνώστης ἢ ὁ ἀκροατὴς τῶν «Παροιμιῶν» χρειάζεται ἀρκετὴ προσπάθεια καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια γιὰ νὰ μπορέσει νὰ εἰσδύσει καὶ κατανοήσῃ τὴν σοφία αὕτη. Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸν λόγο καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ ὀνομάστηκε «Πανάρετος Σοφία» καὶ «Παιδαγωγικὴ Σοφία».

Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία κατέταξε τὸ βιβλίον αὐτὸ στὸν «Κανόνα» τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τῶν Βιβλίων Π. Διαθήκης καὶ ἀπέδωκε ἀξιοπιστία καὶ θεοπνευστία. Ἔτσι γίνεται χρῆσις τῶν Παροιμιῶν καὶ στὸ χῶρον τῆς λατρείας τῆς Ἐκκλησίας. Προσέτι καὶ οἱ θεοφόροι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας κάμνουν ἀναφορὰς καὶ παραπομπὰς στίς «Παροιμίες» καὶ τίς θεωροῦν πάνυ ὠφέλιμες καὶ οἰκοδομητικὰς.

Εἰδικότερα, στὸ βιβλίον γίνεται συχνὰ λόγος γιὰ τὸν δίκαιον ἄνθρωπον καὶ ὑπὸ τὸν ὄρον «δίκαιος» ἐννοεῖται ἡ συγγραφὴ τὸν ὑπὸ στενὴ καὶ εὐρεία ἔννοια δίκαιος.

Γενικῶς δίκαιος εἶναι ἐκεῖνος πού ἐφαρμόζει τὸν νόμον καὶ διανέμει, χειρίζεται ὀρθῶς τὸ ἀγαθόν καὶ τὸ κακόν, ἀλλὰ στή Βίβλον ἐννοεῖται ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος. Εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀγωνίζεται γιὰ τὴν κατάκτηση τῶν θείων ἀρετῶν καὶ κατὰ συνέπειαν δικαιοσύνη εἶναι ἡ πληρότητα τῶν ἀρετῶν.

Εἰδικότερα ἀναφέρουν οἱ «Παροιμίες»: Ἡ ζωὴ τοῦ δικαίου ἀνθρώπου εἶναι κυριολεκτικὰ πηγὴ ζωῆς», ἀπ' ὅπου ἀναβλύζει καλwsσύνη καὶ ἐλεημοσύνη. Γράφει: «Πηγὴ ζωῆς ἐν χειρὶ δικαίου» (10, 11). Τὰ χέρια τοῦ δικαίου ἀνθρώπου εἶναι γεμάτα φιλανθρωπίες καὶ ἀγαθοεργίες. Εἶναι χέρια πού φέρνουν γαλήνη, παρηγορία, ἐλπίδα. Δέν εἶναι χέρια ἐγκληματικά ἀλλὰ εὐεργετικά στὸν συνάνθρωπον.

Ἔπειτα, οἱ λόγοι τοῦ δικαίου περιέχουν ἀλήθεια. «Χεῖλη δικαίων ἐπίσταται ὑψηλά» (10, 21). Δηλ. τὰ χεῖλη τῶν δικαίων γνωρίζουν νὰ λέγουν μεγάλες καὶ ὑψηλὲς ἀλήθειες καὶ ὄχι ψεύδη καὶ χαμηλοῦ ἐπιπέδου λόγια. Ἔτσι «λογισμοὶ δικαίων κρίματα» (12, 5). Οἱ σκέψεις τῶν δικαίων εἶναι ὀρθές καὶ συνετές καὶ δέν κρύπτουν δολιότητα καὶ πονηρία.

Ὡς δέ λέγει ὁ Μ. Βασίλειος: «Χρὴ ὥσπερ δικαστὴν τὸν λόγον τὴν ἀνωτάτην χώραν παρ' ἡμῖν λαχόντα, ἕκαστον κρίνειν καὶ ἐξετάζειν, τὰ τε λεκτέα καὶ τὰ πρακτέα καὶ μὴν καὶ ταῖς συγκαταθέσει τῶν πραγμάτων καὶ ταῖς ὁρμαῖς τῆς ψυχῆς μετὰ ἀκριβοῦς ἐπικρίσεως ἐπιτρέπεις» (Εἰς Ἡσαΐαν, κεφ. 1, 41). Καὶ ἀκόμη «καλύπτουσιν

ἔχθραν χεῖλη δίκαια» (10, 18). Δέν ἐρεθίζουν καί δέν ἐξοργίζουν εἰς περαιτέρω ἔχθρα.

Ὅσον ἀφορᾷ τήν καρδίᾳ τοῦ δικαίου, ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζουν τὰ συναισθήματα, «ὁ δίκαιος ἐλεᾷ καὶ οἰκτεῖρει ἀφειδῶς» (21, 26) ἀναγράφουν οἱ «Παροιμίες». Ὁ δίκαιος ἄνθρωπος ἐλεεῖ καί εὐσπλαγχνίζεται χωρίς κρατούμενα φιλαργυρίας. Δίνει ὁ δίκαιος.

Κάμνει ἐλεημοσύνες. Φτιάχνει ἔργα ἀγάπης. Δίνει στόν συνάνθρωπο μέ γενναιότητα καί χωρίς ὑστεροβουλία. Ἀκόμη καί πρὸς αὐτά τὰ ζῶα, τὰ ἄλογα κτήνη, ὁ δίκαιος δείχνει ἀγάπη. Λέγουν οἱ «Παροιμίες» «Δίκαιος οἰκτεῖρει ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ» (12, 10).

Ὁ δίκαιος, λοιπόν, ἔχει «καρδίαν λεπτήν», πού συμπαθεῖ καί τὰ ζῶα διότι καί αὐτά εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Ἡ σκληρότητα πρὸς τὰ ζῶα εἶναι ἔνδειξη σκληροκαρδίας. Ὁ δίκαιος ὅμως ἄνθρωπος δέν διαθέτει καρδίᾳ πέτρινη ἀλλὰ σπλαγχνική.

Ὁ δίκαιος ἄνθρωπος φαίνεται ἀπὸ τίς πράξεις του. Ὁ ἴδιος ὁ βίος του εἶναι κάτοπτρον τῆς δικαιοσύνης του. Ἔτσι «οὐκ ἀρέσει τῷ δικαίῳ οὐδὲν ἄδικον» (12, 21). Δέν εἶναι ἀρεστόν στόν δίκαιο ἄνθρωπο τίποτα τό ἄδικον καί τό κακόν.

Γνωρίζει ὅτι ἡ ἀδικία δέν εὐλογεῖται. Ἡ ἀδικία φέρει μέσα του αἶσθημα ἀποστροφῆς καί περιφρόνησης. Κατὰ συνέπειαν «δίκαιος οὐ προσέχει χεῖλεσι ψευδέσιν» (17, 4), δηλ. δέν δίνει καμμία προσοχή στὰ χεῖλη πού ψεύδονται, πού ἐκστομίζουν ὕβρεις καί συκοφαντίες καί λέγουν ματαιότητες.

Ἔτσι στόν οἶκο του, στήν οἰκογένειά του ὁ δίκαιος ἄνθρωπος ἔχει ἡρεμία, εὐφροσύνη καί χαρά. Μάλιστα, γράφουν οἱ «Παροιμίες»: «Οἵκοι δικαίων παραμένουσι» (12, 7). Τά σπίτια τῶν δικαίων θά παραμένουν ἀσάλευτα, οἱ οἰκογένειες δέν θά διαλυθοῦν γιατί ἔχουν ὡς θεμέλιους λίθους τήν δικαιοσύνη.

Καί πάλιν γράφεται στό βιβλίον τῶν «Παροιμιῶν»: «Οἴκους δικαίων ἰσχύς πολλή» (15, 6). Μπορεῖ ἐνίοτε νά κλυδωνίζονται οἱ οἰκογένειες τῶν δικαίων, τῶν ἐναρέτων καί τῶν εὐσεβῶν, ὅμως, ἀντέχουν στίς δοκιμασίες γιατί στηρίζονται στό δίκαιο καί τήν δικαιοσύνη.

Γι' αυτό και ισχύει πάντοτε τό απόφθεγμα τῶν «Παροιμιῶν» τό ὁποῖο διακελεύει: «Μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων»(10, 7). Ὅσες φορές δηλαδή οἱ ἄνθρωποι ἐνθυμοῦνται τούς ἀποθανόντες δικαίους, ἡ ἐνθύμηση αὐτῶν συνοδεύεται πάντοτε ἀπό ἐγκώμια καί ἐπαινετικά λόγια, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ δικαιοσύνη τους, ἡ ἀρετή τους ἀναγνωρίζεται ἀπ' ὅλους.

Οἱ δίκαιοι ἄνθρωποι ὅταν φύγουν ἀπό τόν κόσμον αὐτό, πραγματικά ἀφήνουν μνημές ἐκτίμησης, ἀξιοπρέπειας καί εὐγένειας. Μνημές ἀληθοῦς πολιτισμοῦ.

Ὁ Προφητὰναξ Δαυΐδ, ὁ πατήρ τοῦ Σολομῶντος εἶχε ἤδη προβλέψει: «Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος» καί συνάδει πράγματι τοῦτο μέ τήν λύρα τοῦ Τυρταίου, ὁ ὁποῖος ἔλεγε: «Οὐδέποτε κλέος ἐσθλόν ἀπόλλυται, οὐδ' ὄνομ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπό γῆς περ ἐὼν γίγνεται ἀθάνατος».

Τό κυριώτερο ὅμως εἶναι ὅτι τόν δίκαιο ἄνθρωπον τόν εὐλογεῖ ὁ Θεός, τόν εὐεργετεῖ, τόν χαριτώνει. Γράφουν οἱ «Παροιμίες»: «Εὐλογία Κυρίου ἐπὶ κεφαλὴν δικαίου» (10, 6). Ἔτσι οἱ δρόμοι τῶν δικαίων, τῶν ἐναρέτων ἀνθρώπων εἶναι εὐάρεστοι στό Θεό.

«Δεκταὶ παρὰ Κυρίῳ ὁδοὶ ἀνθρώπων δικαίων» (15, 28α) καί ὁ Θεός «εὐχαῖς δικαίων ἐπακούει» (15, 29), δηλ. ἀκούει τίς προσευχές τους καί ὁ δίκαιος ἄνθρωπος προστατεύεται, καθ' ὅτι ἀληθῶς «δίκαιος ἐκ θήρας ἐκδύνει» (11, 8), δηλ. ὁ δίκαιος ἐξέρχεται ἀβλαβῆς καί σῶος ἀπό κινδύνους πού διέτρεξε γιατί τόν προστατεύει ὁ Θεός.

Βέβαια ἡ ἔννοια «δίκαιος ἄνθρωπος», ὅπως τήν εἶδαμε στίς «Παροιμίες» τοῦ Σολομῶντος, εἶναι μία σπουδαιοτάτη ἔννοια πού αἰῶνες ἀπασχολεῖ τήν διανόηση. Γι' αὐτές τίς δύο λέξεις-ἐννοιες καί πραγματικότητες «ἄνθρωπος» καί «δίκαιος» ἀεῖποτε ὁ ἄνθρωπος ψάχνει, ἀναζητεῖ τό βαθύτερο περιεχόμενό τους. Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, καί τί εἶναι τό δίκαιον; Ἀπό κοντά βέβαια ἔρχεται καί ἡ ἄλλη ἔννοια ἐκεῖνη τῆς δικαιοσύνης.

Ὡστόσο, στή βιβλική καί πατερική παράδοση ἀναφερόμενοι στή πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ δικαίου καί κατ' ἐπέκτασιν τῆς δικαιοσύνης ὑπάρχει ἄλλη ἐρμηνευτική ἀπό ἐκεῖνη τῆς φιλοσοφίας τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, τῆς κοσμικῆς σκέψεως ἐν γένει.

Ὁ ὅρος «ἄνθρωπος» θεολογικῶς σημαίνει ὅτι ἡ ἀξία καί τό εἶναι τοῦ ἀνθρώπου θεμελιώνεται στή σχέση του μέ τόν Θεό. Χαρακτηριστικά στό βιβλίο τῆς Γενέσεως διαβάζουμε: «Καί εἶπεν ὁ Θεός ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καί καθ' ὁμοίωσιν» (Γεν. 1, 26) καί στό ἐπόμενο κεφάλαιο πάλι διαβάζουμε «καί ἔπλασεν ὁ

Θεός τόν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπό τῆς γῆς καί ἐνεφύσησεν εἰς τό πρόσωπον αὐτοῦ πνοήν ζωῆς καί ἐγένετο ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. 2, 7). Πρόκειται δηλαδή γιά μία ψυχοσωματική ἐνότητα «ἄνθρωπος».

Ἔτσι ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός θά ὀνομάσει τόν ἄνθρωπον «κόσμον ἐν μικρῷ μέγαν ... ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοουμένης, βασιλέα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν ... ζῶον ... τῇ πρὸς Θεόν νεύσει θεούμενο», καί ὁ Ἱ. Χρυσόστομος προσεγγίζοντας τὴν ἄλλη ἔννοια ἐκείνη τοῦ δικαίου θά γράψει: «Ἄνθρωπος γάρ ἐστὶν οὐχ ὅστις ἀπλῶς χεῖρας ἔχει καί πόδας ἀνθρώπου, ἀλλ' ὅστις εὐσέβειαν καί ἀρετὴν μετὰ παρρησίας ἀσκεῖ».

Αὐτά σημαίνουν ὅτι ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀνθρώπου δέν ἐξαντλεῖται στή βιολογική του ὕπαρξη ἀλλά ἔχει ἀναφορές στὸν Δημιουργό του καί ἡ ἔννοια τοῦ δικαίου ἔχει ἄμεση σχέση μέ τόν ἔσω ἄνθρωπο.

Δίκαιος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πληροῖ ὅλες τίς θεῖες ἐντολές. Τυχάνει ἐνάρετος «ἐν ἅπασιν καί τῇ καθόλου ἀρετῇ». Δικαιοσύνη δέ, δέν εἶναι ἀπλῶς, ἡ κατὰ τόν Πλάτωνα ἀπονομή «ἐκάστω τῶν ὀφειλομένων» καί «κατ' ἀξίαν», οὔτε μόνον ἡ «διανεμητική δικαιοσύνη, τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀδικίας ἀλλά δικαιοσύνη εἶναι ἡ ἐκπλήρωση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ παντάπασιν.

Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ δέν θά πρέπει νά ἡχεῖ παράδοξα, καθ' ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ δικαίου ἀπό τὰ ὁμηρικά ἔπη δέν ἔχει μόνον νομικὸ περιεχόμενο ἀλλά καί θρησκευτικό.

Τό δίκαιον εἶναι στενότατα συνυφασμένο μέ τὴν γλῶσσα καί τὴ θρησκεία. Καί αὐτό εἶναι πρωταρχικό καί βασικό στοιχεῖο. Ἄλλωστε ἡ ἀπονομή τοῦ δικαίου ἦταν μία διαδικασία καί ὑπηρεσία ἡ ὁποία γινόταν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ ἢ βασιλέως ἐν ὀνόματι τῶν θεῶν. Γι' αὐτό εἴχαμε τὴν «ἰθεῖα δίκη» καί τὴν «σκολιά».

Ἐν κατακλείδι, ἐάν ὁ μέγας ἐν πολέμῳ Δαυΐδ θά καταφθάσει καί θά ἀποφανθεῖ: «Ἠγάπησας δικαιοσύνην καί ἐμίσησας ἀνομίαν» (Ψαλμ. 44, 8), ὁ μέγας ἐν εἰρήνῃ σοφός υἱός του, Σολομών, μέ τίς «Παροιμίες» του θά βρίσκεται συνεχῶς ἐνώπιόν μας καί θά τόν ἀκοῦμε νά παροτρύνει: «Δίδου σοφῶ ἀφορμὴν καί σοφώτερος ἔσται· γνώριζε δικαίῳ καί προσθήσει τοῦ δέχεσθαι» (9, 9).

Ἀλήθεια, ἐμεῖς κατόπιν ὅλων αὐτῶν τῶν θεοπνεύστων ρήσεων, τί θά ἐπιλέξουμε: «Μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων» ἢ τὴν ἄλλη φράση «ὄνομα ἀσεβοῦς σβέννυται»; Ἡ ἐπιλογή εἶναι προσωπική καί καθημερινή.

